

ÖZ

Ünlü Türkolog K. K. Yudahin tarafından düzenlenen ve hâlâ Kırgız gramerciliğinin vazgeçilmez kaynağı olan yaklaşık kırk bin madde başı içeren “Kırgizsko Russkiy Slovar”ın içinde fiilden isim yapım eklerini tespit etme çabasına dayalı mevcut çalışmanın metin kısmı üç ana bölümden oluşmaktadır. Söz konusu üç bölüm “Giriş”, “ İnceleme” ve “Sonuç” olarak adlandırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Kırgız Türkçesi ile ilgili bilimsel çalışmalar, Yudahin’in sözlüğünün tarihi ve tasnifi, baskıları ile aralarındaki farklılıklar ve diğer Kırgızca sözlüklerden kısaca bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise, sözlüğün içinde önceden tespit edilip fişlenen örnek kelimelerden çıkarılan fiilden isim yapım ekleri, alfabetik sıraya göre verilmiştir. Her bir ekin günümüz Türkiye Türkçesi ve (varsa) Eski Türkçesindeki karşılığı bir tablo şeklinde verilmiştir. Gramer kitaplarında yer alan eklerin listelenip örnekleri verildiğinden üstlendikleri fonksiyonlarından ayrıntılı olarak bahsedilmemiştir. Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde tespit edilen ek ile ilgili toplanan bütün bilgiler aktarılmaya çalışıldı. Ek ile ilgili bilgilerin ardından sözlükte tespit edilen örnek kelimelere de yer verildi.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise, tespit edilen eklerin gruplara bölünmesi ve tespit edilen eklerin Kırgız Türkçesi üzerinde yapılan diğer bilimsel çalışmalarda yer alan fiilden isim yapım ekleri ile karşılaştırılmasından ibarettir.

Anahtar Kelimeler: *İsimden Fiil Yapım ekleri, Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Eski Türkçe, Kırgızca Sözlük*

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Азыркы күнгө чейин тил илиминин негизги булагы катары эсептелинген белгилүү тюрколог К. К. Юдахиндин 40 миңден ашуун сөздү камтыган “Кыргызско-русский словарь” аттуу эмгегинде байкалган этиш сөздөрдөн зат атооч жасоочу мүчөлөрдү терүүгө арналган бул ишибиз үч бөлүмдү камтыйт. Булар “Киришүү”, “Изилдөө” жана “Жыйынтык”.

Ишибиздин биринчи бөлүмүндө түрк тили менен кыргыз тилине байланыштуу изилдөөлөр, Юдахиндин сөздүгүнүн тарыхы, сөздүктүн басылышынын ортосундагы айырмачылыктар жана ошондой эле башка кыргыз тил сөздүктөрү жөнүндө кыскача маалымат берилген.

Ал эми экинчи бөлүмүндө болсо, сөздүктөн чыгарылган мисалдардан алынган этиштен зат атооч жасоочу мүчөлөр алфавиттик ирет менен берилген. Ар бир мүчөнүн азыркы түрк тили жана эски түркчөдөгү (бар болсо) эквиваленти көрсөтүлгөн. Грамматикага байланыштуу эмгектерде орун алган мүчөлөр айрым мисалдар менен тизме катары берилгендиктен алардын функциялары терең изилденген эмес. Ошондуктан ишибиздин экинчи бөлүмүндө мүчөгө байланыштуу топтолгон бардык маалыматты бергенге аракет кылдык.

Ишибиздин үчүнчү бөлүмү мүчөлөрдүн топтолгон бөлүнүшү жана кыргыз тили менен башка тилдердеги этиштен зат атооч жасоочу мүчөлөр жөнүндөгү илимий изилдөөлөрдүн салыштыруусуна арналган.

Ачкыч сөздөр: Зат атоочтон этиш жасоочу мүчөлөр, кыргыз тили, түрк тили, байыркы түрк тили, кыргыз-орусча сөздүк.

АБСТРАКТ

Работа, основой которой является попытка выявить аффиксы отглагольных существительных в киргизско- русском словаре, составленном известным тюркологом К. К. Юдахиным, который до сих пор является незаменимым источником грамматики киргизского языка, включающем в себя около сорока тысяч слов, состоит из трёх основных частей, озаглавленных как «Введение», «Аффиксы» и «Заключение».

В первой части работы кратко повествуется о работах, посвящённых изучению тюркских языков; о научных трудах в области киргизского языка; о словаре К. К. Юдахина, его истории, изданиях, а так же о различиях между ними; о других словарях киргизского языка.

Во второй части работы, выявленные аффиксы отглагольных существительных даны в алфавитном порядке. В небольшой таблице приведены примеры аффиксов и (если таковые имеются) их варианты использующиеся в современном турецком и старотурецком языках. В большинстве случаев в грамматике киргизского языка аффиксы отглагольных существительных приводятся в виде списка с примерами, при чём о функциях аффиксов подробно не повествуется. В связи с этим во второй части работы мы постарались дать подробную информацию о том или ином аффиксе, собранную нами из различных источников. В след за информацией об аффиксе следуют, являющиеся примерами, слова из словаря- существительные, в составе которых имеется тот или иной аффикс.

Третья часть работы состоит из классификации отслеженных нами аффиксов и сопоставлении их с аффиксами других научных работ.

ABSTRACT

Work, a basis of which is attempt to reveal affixes of verbal nouns in the Kyrgyz-Russian dictionary made by well known turkolog K..K.Yudahin who till now is an irreplaceable source of grammar of the Kyrgyz language including about forty thousand words, consists of three basic parts entitled as “introduction”, “Affixes”. The conclusion in the first part of work briefly is narrated about the works, the Turkic languages devoted to studying, about K.K. Yudahin’s dictionary its history editions and also about distinctions between them, about other dictionaries of the KYRGYZ LANGUAGE.

In the second part of the work the revealed affixes of verbal nouns are given in alphabetic order. In the small table examples of affixes and their variants used in modern Turkish and old Turkish languages are resulted. In most cases in grammar of the Kyrgyz language affixes of verbal nouns are resulted in the form of the list with examples, at the same time about functions of affixes in detail is not narrated.

In this connection in the second part of work we have tries to give the detailed information on this or that affix, collected by as from various of sources. After the information about an affix follow being examples, word from the dictionary nouns, in structure of the affixes of the other scientific works.